

De terechtstelling van een duivelse moordenaar op 23 februari 1673 in Poperinge

Tussen de heksenvervolgingen van Maije Lupaers, Vegherijne, Cathelijne, Maijken, Jacquemijne en Christijne van Beddelem in 1650-1651 en die van Marie Goddein in 1676-1677², vond er nog in 1673 in Poperinge nog een andere strafvervolging plaats waarin er sprake was van een verbond met de duivel en het met diens hulp berokkenen van schade aan medemensen, maar waarbij de vervolgte uiteindelijk niet als heks, maar als een duivelse moordenaar werd gestraft.³ Het betrof de strafvervolging van de Franse landloper en vrijgezel Jean Joigneau, die geboren was in Poigny in het bisdom Chartres en op 20 februari 1673 door een aantal boeren was aangehouden omdat hij op die dag, omstreeks 11 uur in de voormiddag, meester Jean Makeblijde⁴, licentiaat in de rechten en inwoner van Poperinge, had vermoord op de weg van Poperinge naar Abele.

Toen Joigneau Jan Makeblijde van ver zag aankomen had hij zich valselijk voorgedaan als een mankende bedelaar en smekend om een aalmoes op zijn beide knieën langs de kant van de weg gezet met een kruis in zijn handen. Makeblijde had hierdoor geen argwaan en was daarom rustig blijven doorlopen tot hij voor Joigneau kwam te staan. Op dat ogenblik sloeg Joigneau hem, geheel onverwachts en zonder ook maar ook iets zeggen, met zijn kruk op het hoofd tot Makeblijde op de grond viel. Meteen sprong Joigneau hem op het lijf en bracht hem met het handvat van zijn rapier meerdere slagen en steken toe. Intussen riep hij voortdurend: 'Abrenuntio!' ('Verzaak!'). Makeblijde werd hierbij letterlijk een oog uitgestoken en zijn ander oog pulde half uit en hing op

1 Met dank aan de doctorandi Hannelore Franck en Marjan De Smet (beiden Kulak) voor hun nuttige opmerkingen.

2 Over die processen zie J. MONBALLYU, 'Heksenvervolgingen in Poperinge (1650-1677)', te verschijnen in een volgend nummer van onze *Handelingen*.

3 Alle stukken van dat proces bevinden zich in: POPERINGE, *Stadsarchief*, Oud archief, 494.

4 Of hij familie was van baljuw Lodewijk Makeblijde wordt nergens vermeld.

zijn kaak. Makeblijde smeekte Joigneau om zijn leven te sparen waarop Joigneau hem zei dat hij hem verder niets meer zou misdoen indien hij God verzaakte. Makeblijde deed dat, maar nadat hij had gedaan, sneed Joigneau hem de keel over tot diep in de hals met een mes dat met een lederen lint aan zijn gordel hing. Vervolgens stak hij Makeblijde nog éérentwintig keer met dat mes in zijn ogen, lippen, kaken en borst. Om vast te stellen dat Makeblijde wel degelijk dood was, schopte hij met zijn beide voeten op zijn lijk, nam vervolgens zijn hoed in zijn handen, zette die op een hoopje aarde en zei spottend zei: *'Qui va là'*.

Voerlui die dat zagen gebeuren, poogden de moord te verhinderen door met stokken op Joigneau's rug te slaan, maar dat was vergeefs. Een voorbijganger uit Ieper probeerde dat ook te doen, maar slaagde daar evenmin in. Joigneau gaf hem met de platte kant van zijn rapier meerdere slagen, bedreigde hem ermee dat hij hetzelfde lot zou ondergaan als Makeblijde en riep hem toe dat hij zijn weg moest vervolgen, wat die voorbijganger uiteindelijk ook deed. Toen de voermannen en de voorbijganger waren weggelopen, doorzocht Joigneau de zakken van zijn slachtoffer en haalde er enkele papieren, een sleutel en een paar schellingen uit die hij in zijn eigen zakken stopte. Met zijn krukken en zijn rapier onder zijn arm haastte hij zich zo vlug mogelijk weg van de plaats van de moord, maar werd al vlug ingehaald door enkele boeren die hem gevangen namen ondanks het feit dat hij zich tegen zijn aanhouding met zijn rapier hardnekkig verdedigde. Tijdens die aanhouding riep hij ook voortdurend: *'Abrenuntio'* en vloekte hij alsof hij van de duivel was bezeten. Nu en dan trok hij met zijn rapier een kruis in de aarde en zei daarbij telkens dat diegene die dat kruis overschreed het met zijn dood zou bekopen. In het gevecht met zijn aanhouders liep hij een zware hoofdwonde op die chirurgijn Guillaume de Swarte op kosten van de stad Poperinge verzorgde.

De boeren leverden Joigneau uit aan de amman van Poperinge die op dat ogenblik de baljuw van Poperinge verving. De burgemeester en schepenen van Poperinge ondervroegen hem nog dezelfde dag en deden dat de dag nadien (21 februari 1673) nog eens over op basis van een vragenlijst die de amman intussen had op-

gesteld aan de hand van het gerechtelijk vooronderzoek. Tijdens zijn ondervragingen bekende Joigneau spontaan de moord op Jean Makebljide alsook dat hij drie jaar eerder in Montreuil (Frankrijk) God, zijn christelijk geloof, zijn doopsel en zijn vormsel had afgezworen en zich, terwijl de aarde onder zijn voeten beefde, met lichaam en ziel had overgegeven aan een duivel die aan hem was verschenen in de gedaante van een zwarte hond. Die duivel beval hem om geslachtsgemeenschap te hebben met een zekere Michèle, dochter van een plaatselijke herbergier, iets wat hij heel graag had gedaan. Op aanraden van een priester uit Montreuil had hij zich later in het bezit gesteld van twee doodbeenderen om schatten en verloren goederen te vinden. Eén van die beenderen stak nog in zijn reiskoffer toen hij werd aangehouden. Het tweede doodsbeen was hij intussen verloren. In zijn reiskoffer staken ook nog twee boeken met een stuk evangelie in het Vlaams. Joigneau beweerde dat hij dat die twee boeken had gekregen van een pater recollect in Kassel om hem te beschermen tegen de duivel die van zijn lichaam bezit had genomen. Hij bekende ook dat hij tweemaal per dag met zijn tong de grond likte in de vorm van een kruis.

Omdat de amman van Poperinge van oordeel was dat Joigneau hem nog niet alle details van de moord op Jean Makebljide had meegedeeld en misschien ook nog enkele andere zware misdaden pleegde, vorderde hij op 21 februari 1673 zijn ondervraging onder tortuur. De burgemeester en schepenen stonden dit toe en nog diezelfde dag om drie uur in de namiddag folterde Franchoys de Ruelle, beul van Ieper, hem in Poperinge. Voordien stak men hem in een nieuwe, linnen wambuis en een nieuwe, linnen broek.

Al na een half uur tortuur beloofde Joigneau aan de burgemeester en schepenen van Poperinge dat hij, van zodra hij uit de halsband bevrijd zou zijn, de volledige waarheid zou vertellen over de moord op Jean Makebljide en alle andere zware misdaden die hij in zijn leven had gepleegd. De burgemeester en schepenen gingen op zijn aanbod in en bevrijdden hem van de halsband. Meteen bekende Joigneau allerlei nieuwe details over de moord op Jean Makebljide. Voorts zei hij dat hij vijf jaar eerder in de Savoie een vrouw vermoord had die zich tegen hem verzette toen hij haar

wou verkrachten, drie jaar eerder in Piëmont een man met een pistoolschot had afgemaakt, in diezelfde periode in de omgeving van Orléans op de openbare weg een vrouw vermoord had en in de Languedoc midden in de dag en op een openbare weg een jonge man had omgebracht. Van een vrouw bij wie hij in Nosan Le Roy het schoenmakersambacht leerde en volgens hem een heks was, had hij een eigen duivel ('een duivel familier') gekregen die er uitzag als een zwarte kat en in een glazen fles zat opgesloten. Dagelijks gaf hij die duivel wat brood te eten⁵ en door op die duivel een beroep te doen kon hij alle vrouwen krijgen die hij wilde. Met succes deed hij dat met een vrouw in Nosan Le Roy en een vrouw in Italië. Na twee jaar gaf hij die duivel terug aan de vrouw die hem die duivel had gegeven.

Eén dag later (22 februari 1673) om negen uur in de voormiddag, vorderde de amman dat Joigneau zijn verklaringen nog eens zou herhalen voor het volledige college van burgemeester en schepenen en ook de namen zou geven van zijn mededaders en medeplichtigen. Joigneau bevestigde gewillig zijn eerdere verklaringen en zei dat hij zijn eerdere wandaden had gepleegd met de bijstand van drie Normandische landlopers.

Nog diezelfde dag, om vijf uur in de namiddag, vroegen de burgemeester en schepenen aan Joigneau wat meer details over deze laatste medeplichtigen. Maar in plaats van hun namen te noemen en te zeggen waar zij zich bevonden, trok Joigneau al zijn bekentenissen in over de moorden in Piëmont, Savoie, Languedoc en de streek van Orléans en zei hij ook dat hij uit de zakken van Jean Makeblijde geen geld had gestolen. Alle eerdere bekentenissen hield hij wel staande.

Omdat Joigneau zijn misdaden maar bleef ontkennen, lieten de burgemeester en schepenen van Poperinge hem nog diezelfde

5 Een afbeelding van zo een duivel in een fles is te vinden in de houtsnede op het titelblad van de editie van Ludovicus Milichius' *De Zauber Teuffel* (Frankfurt, 1566). Zie voor deze afbeelding en een andere afbeelding van een duivel in een fles: R. VERVOORT, *De heksen van Bruegel. Hekserijvoorstellingen in de Lage Landen tussen 1450 en 1700*, Brugge, 2016, p. 56.

Der Zauber Teuffel:
Das ist/

Von Zauberey/

Wartung/ Beschwehren/

Segen/ Aberglauben/ Hexerey/ vnd man
cherley Wercken des Teuffels/ wolgegründet/
vnd so viel einem Glaubigen davon zu wissen dienstlich/
gaugfamer Bericht/ nicht allein dem Gemeinen Mann/ son
der auch den Weltlichen Regenten/ vnd einfeltigen Predi
gera nützlich vnd Kurtzweilig zu lesen/ Auf heiliger
Schrift vnd bewerten Scribenten/ mit fleiß
zusammen getragen / Durch

Ludouicum Milichium.

Getruckt zu Franckfurt/ M. D. L. XVI.

Afbeelding van een duivel in een fles (zie hiernaast, noot 5).
© Parijs, Bibliothèque Nationale de France

dag (22 februari 1673) een tweede keer folteren door Franchoys de Ruelle, beul van Ieper. Toen hij na twee uur foltering niets nieuws meer bekende, besloot de amman dat hij al genoeg elementen had om Joigneau veroordeeld te krijgen en vorderde hij voor hem op 22 februari 1673 een passende straf. Zoals de strafrechtspleging het toen voorschreef, vroegen de burgemeester en schepenen van Poperinge daarna vooreerst aan Joigneau of hij nog iets ter zijner verdediging had in te brengen. Toen hij daarop negatief antwoordde namen zij zijn zaak onmiddellijk in beraad.

De dag nadien al, op 23 februari 1673, velden de burgemeester en schepenen van Poperinge een eindvonnis en beslisten dat Joigneau de volgende feiten had gepleegd:

1° Van een heks in Montreuil had hij een familiale duivel gekregen die eruit zag als een kat in een glazen fles. Met deze duivel had hij twee vrouwen verleid en na een zekere tijd had hij die duivel teruggegeven aan de heks in Montreuil.

2° In Montreuil had hij ook zijn geloof, zijn doopsel en zijn vormsel afgezworen en zijn ziel en lichaam gegeven aan een duivel die eruitzag als een zwarte hond. Door toedoen van deze duivel had hij seks gehad met een herbergierster.

3° Met doodsbeenderen had hij schatten en verloren voorwerpen opgezocht.

4° Door te gebaren dat hij moeilijk kon gaan omdat hij enkele tenen had verloren had hij bedrieglijk gebedeld.

5° Op Jean Makeblijde, inwoner van Poperinge, had hij een roofmoord gepleegd.

6° Tenslotte was hij ervan verdacht om in het buitenland nog andere moorden gepleegd te hebben.

Voor deze verschillende misdaden veroordeelden de burgemeester en schepenen Joigneau nog diezelfde dag tot de volgende straffen:

1° Het slepen van zijn lichaam op een slede naar een schavot op de Grote Markt van Poperinge, waarbij de kruk waarmee hij Jean Makeblijde had geslagen en het mes waarmee hij diens keel had doorgesneden aan zijn hals waren vastgemaakt.

2° Het verbranden op het schavot van het doodsbeen dat in zijn

valies stak en van alle andere voorwerpen die daarin staken om te stelen, te roven en te moorden.

3° Het radbraken op het schavot van zijn armen en benen.

4° Het afsnijden op het schavot van zijn keel met het mes waarmee hij Jan Makeblijde had vermoord.

5° Het afhakken op een schavot van zijn hoofd met een bijl.

6° De tentoonstelling op een staak van zijn hoofd op de plaats waar de moord was gepleegd en waaraan ook de kruk en het mes waren opgehangen.

7° De tentoonstelling van de rest van zijn lichaam op een rad op het galgenveld van Poperinge.

8° De confiscatie van al zijn goederen.

Franchoys de Ruelle, beul van Ieper, voerde nog diezelfde dag de zeven eerste delen van die spectaculaire veroordeling uit. Meteen kwam er een einde aan een strafrechtelijke vervolging waarin er sprake was van een verbond met de duivel en het met diens hulp berokkenen van schade aan medemensen, maar waarvan de dader uiteindelijk wegens het seksueel verleiden van vrouwen, het bedrieglijk bedelen en het plegen van roofmoorden niet als heks werd verbrand, maar als een duivelse moordenaar werd geradbraakt, gekeeld en onthoofd.

Chirurgijn De Swarte kreeg nadien twee ponden en acht schellingen uitbetaald voor het verzorgen van de hoofdwonde van Joigneau. Een zekere Bernard de Witte kreeg 28 schellingen uitbetaald voor het leveren van het linnen hemd en de linnen broek die Joigneau moest aantrekken vooraleer hij gefolterd werd. Zeven gerechtsdienaren kregen in totaal 48 ponden uitbetaald voor het bewaken van Joigneau in de gevangenis van Poperinge. Een zekere Antheunis Roussereij kreeg negen ponden uitbetaald voor het leveren van de staak waarop het hoofd van Joigneau werd gestoken na zijn onthoofding. Meester Franchoys de Ruelle, beul van Ieper, kreeg, na enige discussie, honderd ponden uitbetaald voor zijn teerkosten en de twee folteringen en de straffen die hij had uitgevoerd. Een zekere Dieryck Verschote kreeg vijf ponden om het lichaam van Joigneau gesleept te hebben naar het schavot en het rad en om het wiel geleverd te hebben waarop het radbraken plaatsvond.